

## **ТРАНСФОРМАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРАВАМИ ГРОМАДЯН**

**Ярослав СТУПНИК**

*кандидат юридичних наук, доцент,*

*завідувач кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності  
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»  
м. Ужгород, Україна*

Введення правового режиму воєнного стану в державі створює особливий період, коли правоохоронні органи повинні пристосовуватися до нових викликів та загроз. В умовах підвищених ризиків безпеки відбувається суттєва зміна не лише правового регулювання діяльності правоохоронних органів, але й зміна їхніх повноважень, функцій та методів роботи. Водночас, навіть у кризових умовах демократична держава має зберігати баланс між необхідністю забезпечення національної безпеки та дотриманням основних прав і свобод громадян.

Кримінальне провадження серед усіх форм державного впливу передбачає найвищий ступінь втручання у права і свободи людини і громадянина. Необхідність дотримання принципу пропорційності під час таких обмежень є не лише вимогою закону, а й міжнародним зобов'язанням України. Пошук оптимального балансу між забезпеченням державної безпеки та захистом прав людини є складним викликом для правової системи загалом та правоохоронної системи зокрема. Сучасні концепції безпеки визнають, що дотримання прав людини не є перешкодою, а є невід'ємною частиною ефективної безпекової політики. Однак практична реалізація цього принципу в умовах воєнного стану потребує науково обґрунтованого підходу до трансформації діяльності правоохоронних органів.

Правовий режим воєнного стану передбачає можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод громадян, а також покладання на них додаткових обов'язків. Такі обмеження повинні бути чітко визначені законодавством та відповідати міжнародним стандартам захисту прав людини в умовах надзвичайних ситуацій.

Особливість правового регулювання діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану полягає в розширенні їхніх повноважень щодо забезпечення громадського порядку та безпеки. Зокрема, це стосується можливості проведення перевірки документів,

огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян. Також правоохоронним органам може надаватися право обмежувати або забороняти пересування громадян на певній території в певний час, встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, запроваджувати комендантську годину.

Водночас, правове регулювання діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану має відповідати принципам правової визначеності, пропорційності та недискримінації. Будь-які обмеження прав людини повинні бути необхідними в демократичному суспільстві, тобто відповідати нагальній суспільній потребі, переслідувати законну мету та бути пропорційними цій меті<sup>1</sup>.

Трансформація функцій та повноважень правоохоронних органів зумовлюється необхідністю реагування на нові виклики та загрози. Це стосується посилення контррозвідувальної та антидиверсійної діяльності, що включає виявлення та нейтралізацію диверсійно-розвідувальних груп, запобігання терористичним актам, виявлення та припинення діяльності колаборантів.

Більш важливим стає забезпечення режимних заходів, включаючи контроль за дотриманням комендантської години, перевірка документів, огляд транспортних засобів, контроль за пересуванням осіб на певних територіях. Нагальною стає охорона об'єктів критичної інфраструктури та інших стратегічно важливих об'єктів, які можуть стати мішенню для диверсійних груп або терористичних актів<sup>2</sup>. Активізується боротьба з поширенням панічних настроїв, дезінформації та ворожої пропаганди, що можуть дестабілізувати ситуацію в суспільстві. Важливим аспектом стає забезпечення евакуації населення з небезпечних територій, надання допомоги постраждалим внаслідок бойових дій, участь у ліквідації наслідків руйнувань. Необхідною стає координація дій з військовими формуваннями та територіальною обороною для забезпечення оборони держави та захисту цивільного населення.

Виклики, які постали перед правоохоронною системою України після початку повномасштабної збройної агресії російської федерації у 2022 році, характеризуються безпрецедентністю. Значний обсяг матеріалів кримінальних проваджень було втрачено внаслідок окупації або знищено під час бойових дій. З'явилася ціла низка нових категорій справ, пов'язаних зі злочинами, що вчиняються в умовах воєнного стану. Значну частину злочинів неможливо ефективно розслідувати через те, що місце злочину, підозрювані, потерпілі і свідки можуть перебувати на тимчасово окупованій території чи в зоні активних бойових дій. Систематичні повітряні тривоги і обстріли території України створюють суттєві перешкоди для співробітників

---

<sup>1</sup> Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод і протоколи до неї. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004#n525](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n525).

<sup>2</sup> Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

правоохоронних органів щодо ефективного і своєчасного виконання покладених на них обов'язків. Наслідки бойових дій впливають також і на функціонування судової системи, а отже – і на своєчасність судового контролю за рішеннями, діями і бездіяльністю сторони обвинувачення.

Забезпечення балансу між національною безпекою та правами громадян в умовах воєнного стану потребує імплементації ефективних механізмів контролю та запобігання зловживанням з боку правоохоронних органів. До таких механізмів можна віднести законодавче закріплення чітких меж можливих обмежень прав людини в умовах воєнного стану, включаючи визначення конкретних підстав, умов та процедур таких обмежень. Вагомим є забезпечення судового контролю за законністю та обґрунтованістю обмеження прав громадян, включаючи можливість оскарження дій правоохоронних органів у судовому порядку. Суттєвим виступає парламентський контроль за діяльністю правоохоронних органів, включаючи створення спеціальних комітетів або комісій для моніторингу дотримання прав людини в умовах воєнного стану. Актуальним є посилення ролі незалежних органів контролю, таких як інститут омбудсмана, національні превентивні механізми проти катувань, національні інституції з прав людини. Необхідним виступає залучення громадянського суспільства до моніторингу діяльності правоохоронних органів, включаючи документування можливих порушень прав людини. Важливим є забезпечення прозорості та підзвітності правоохоронних органів, включаючи регулярне інформування громадськості про вжиті заходи та їх результати. Ефективним є навчання та підвищення кваліфікації співробітників правоохоронних органів з питань дотримання прав людини в умовах воєнного стану.

Для забезпечення ефективної трансформації діяльності правоохоронних органів при збереженні балансу між національною безпекою та правами громадян рекомендується вдосконалити законодавство, яке регулює діяльність правоохоронних органів в умовах воєнного стану, з метою забезпечення чіткості та визначеності повноважень, підстав та процедур обмеження прав громадян. Необхідно розробити та впровадити чіткі протоколи дій для співробітників правоохоронних органів в умовах воєнного стану, які враховуватимуть необхідність дотримання прав людини, а також важливо забезпечити ефективний судовий, парламентський та громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів в умовах воєнного стану.

Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме забезпеченню ефективної діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану при збереженні балансу між національною безпекою та правами громадян, що є необхідною умовою для збереження демократичних цінностей навіть у кризових умовах.